

## UNELE ASPECTE TEORETICE ȘI ETICE ALE CONFLICTELOR ȘI COMUNICĂRII FAMILIALE ADOLESCENȚI-PĂRINȚI

**Daniela RĂDUȚ**

*Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”*

The article contains some research results about the efficiency of family education actions, which are applied to teenagers, and the syntheses achieve in teenagers' and parents' communication, which are decisive for one balanced education inside the family.

În contextul cercetării noastre am stabilit că acțiunile educative familiale pot fi eficiente dacă părinții cunosc particularitățile de personalitate și de vârstă ale copiilor, inclusiv ale adolescenților, specificul comunicării și construirii relațiilor cu aceștia și partenerul adult, posedă competențe de preîntâmpinare-soluționare și *dirijare a conflictelor familiale* [1].

Această constatare ne-a orientat spre examinarea unor aspecte ale comunicării familiale și mai cu seamă ale conflictelor care pot apărea în relația cu adolescenții.

Majoritatea savanților din domeniul științelor educației analizează conflictul din punct de vedere dinamic și motivațional, arătând că o stare de conflict se prezintă ca o situație în care două forțe mai mult sau mai puțin echivalente și de direcții opuse sau incompatibile acționează asupra subiectului. Prin urmare, conflictul presupune o ciocnire între tendințe, impulsuri, dorințe, cerințe, nevoi, care apar simultan și sunt contrarii [1, 3, 5, 7, 8, 9].

J.Nuttin consideră că sursa conflictului se poate stabili ușor, aceasta este prezentă chiar în structura complexă a personalității, având obiectii la modul de concepere și rezolvare a conflictului abordat de S.Freud, care îl reduce la plăcere. „În realitate, menționează cercetătorul, conflictul se desfășoară în interiorul aceluiași efort uman de autoactualizare, în și prin dinamismul și procesul dezvoltării personalității însăși, ceea ce îl face pe individ să perceapă o tensiune psihologică internă”. În baza celor afirmate, devine evident faptul că și conflictele pot să-și facă apariția la nivelul cunoașterii de sine și la nivelul cunoașterii și integrării în socium, atunci când individul face alegerea între intimitate sau social. Adică, conflictul se poate declanșa dacă individul, care are o necesitate mare de intimitate pentru a se cunoaște, a medita, a se înțelege mai bine, pe sine este nevoit să facă un efort de prezență sau integrare socială. Acest lucru nu creează probleme pentru o personalitate matură, bine pregătită, ceea ce nu putem afirma despre adolescent [apud 5].

R.S. Lazarus abordează conflictul în baza analizei stării individului, în fața căruia sunt expuse un șir de cerințe. Conflictul apare când se constată că dificultatea ține de realizarea a două cerințe, care sunt percepute de persoană ca incompatibile. Autorul clasifică aceste conflicte după 3 indici, care permit observarea sursei:

- a) conflictul se dezvoltă dacă apare o contradicție între cerințele interne ale persoanei și cele externe;
- b) conflictul apare când două cerințe externe sunt contradictorii;
- c) conflictul se dezvoltă din cauza ciocnirii a două cerințe/exigențe interne.

Aceste trei surse de conflict sunt prezente pe întreg parcursul vieții omului, ele pot fi frecvent observate în perioada copilăriei și adolescenței [8].

Referitor la perioada adolescenței, se cunosc preocupări și cercetări experimentale, mai ales în ceea ce privește raportul dintre conflict și criză.

M.Debesse arată că adolescența este o perioadă de conflicte, iar *criza adolescenței* presupune dezadaptări trecătoare. Elementele crizei respective au caracter organic, ca de exemplu, maturizarea sexuală suprimată de regulile morale. Elementele crizei pot avea și caracter social, ca de exemplu, dificultăți provocate de anturaj, care au caracter spiritual sau moral-etic de tipul conflictelor de valori. Dezvoltarea afirmării de sine la vârsta adolescenței favorizează opoziția și conflictele. Savantul admite, însă, că nu toți adolescenții trec prin această criză, dar că adolescența favorizează conflictele, adaptarea fiind mai fragilă, iar însăși perioada adolescenței joacă un rol de adaptare și depășire a crizelor interne, trecerea la realitatea relațională [apud 8].

Pentru statutul de adolescent, societatea *prescrie roluri diferite și chiar contradictorii*. În toate situațiile când este vorba de emanciparea acestuia, de unele libertăți ale generației în creștere, suntem tentați să-i pretindem

roluri de supunere, de ascultare, considerându-l încă un copil. În condițiile comiterii unor greșeli sau când abordăm obligațiile sale, i se pretind roluri mature, amintindu-i că nu mai este copil. Analiza literaturii de specialitate ne permite să stabilim un fapt negativ: manipularea relațională în funcție de contextul concret, astfel adolescentului prescriindu-se anumite roluri când abordăm aspirațiile sale și altele, când examinăm efectele acțiunilor sale, ceea ce poate conduce la conflicte intra- și interpersonale [3].

Asupra conflictelor de rol la adolescență atrage atenția, pentru prima dată în psihologie, cercetătoarea Margaret Mead, care a descris rolurile unui adolescent ca fiind diferite: unul aprobat sau dezaprobat de părinți, altul așteptat sau nu de semenii. De aceea, este dificil pentru adolescent să aleagă între aceste două modele: cel tradițional și cel modern. Transferul de la un model la altul, de la un grup la altul creează anumite incoerențe și distorsiuni care provoacă conflicte de diferită intensitate și durată. Evidentă și constructivă va fi poziția adolescentului de a găsi *un limbaj comun* cu reprezentanții ambelor grupuri: cu părinții și cu prietenii. În același timp, individul este obligat să aleagă între două conduite, ceea ce este foarte dificil pentru adolescentul care a fost educat greșit în cadrul familiei.

Un alt reputat cercetător, P. Popescu-Neveanu, consideră că și caracterul, și cauza conflictelor în perioada adolescenței cuprinde 3 stadii:

- a) adolescența primară (10-14 ani) cu dominantă *căutarea de sine, a eu-lui* / imaginea de sine;
- b) adolescența propriu-zisă (14-18 ani) cu dominantă *afirmarea de sine / a eu-lui*;
- c) adolescența târzie (18-20 -25 ani) cu dominantă integrare socioprofesională.

Aceste dominante, prin subordonarea stadială, reprezintă modul conceptual, esențial, de dezvoltare și manifestare a personalității, care se realizează genetic și social, situațional și după evenimente, prin subdominante și elemente constitutive [apud 3].

Stadialitatea cea mai explozivă, din punct de vedere a reacțiilor conflictuale, este adolescența secundară propriu-zisă (14-18 ani). De fapt, noi situăm reacțiile conflictuale în adolescență în jurul dominantelor formării personalității cu toate extremele și oscilațiile subdominantelor și elementelor constitutive, care pot deveni forme principale reactive, de perturbare și dezorganizare trecătoare, sub formă, în unele cazuri, *de criză de adaptare și integrare*. Odată realizată, integrarea socioprofesională, în funcție de durata școlarității și a integrării în profesie, o considerăm drept trecere de la faza conflictului adolescentin la cea adultă, susține savantul [apud 5].

În teoria difuziunii identității, E.Erikson susține că aspectele conflictuale în adolescență sunt rezultatul definitiv sau temporar al inabilității *Eu-lui* în stabilirea identității sale. Adolescentul poate avea o identificare negativă sau pozitivă față de normele sociale și valorile etice, ceea ce poate crea impresia unei instabilități a personalității sale.

Dacă admitem apariția și diferențierea conflictului ca proces inerent în formarea și dezvoltarea unitară și, totodată, contradictorie a personalității, corespunzător stadiilor sale evolutive, trebuie să precizăm care sunt sursele de formare și declanșare a conflictului, tipurile cele mai frecvente, precum și modalitățile de rezolvare a acestuia.

În concluzie, sursa conflictului trebuie căutată în raportul: ereditate–organism–mediu, în care valoarea cea mai mare o are mediul social, cel familial, instructiv-educativ și de referință. Nucleul afectiv, în dezvoltarea ierarhică a stadiilor personalității, este factorul fundamental de echilibrare și armonizare cu mediul intern și extern al adolescentului. Prin urmare, originea conflictelor cu părinții, la fel, trebuie căutată în raportul dintre excitație și inhibiție, în constituirea tipului de sistem nervos, în temperament și caracter, în care afectivitatea are rol directiv de adaptare și inadaptare, în strânsă dependență de mediul sociocultural și educativ, în care pe parcursul formării și dezvoltării personalității/faza copilăriei și adolescenței, apar motivații, interese, aptitudini, aspirații ce țin de dezvoltarea conștiinței de sine și specificul comunicării și relaționării cu părinții și semenii. Contextul dat demonstrează că acțiunile educative familiale trebuie să fie competente și conștiente. În această ordine de idei, este foarte importantă și sugestivă teoria raporturilor neurofiziologice de excitație și inhibiție, descrisă de savantul rus К.П. Анохин. Raporturile neurofiziologice de excitație și inhibiție pot fi:

- a) *conflictuale, care derulează în conformitate cu regula exclusivității la nivel neurofiziologic*, ce presupune de fapt o alegere în favoarea unei situații, acțiuni etc., în funcție de vârstă, sex și profesie. Apoi raporturile se pot diversifica, complica în activitatea conștientă în baza diferitelor cauze biologice, psihologice și sociale;
- b) *de asimilare*, determinate de aferența de sancționare prin valorificarea acțiunilor de așteptare, aspirație, anticipare, la nivel neurofiziologic;

- c) *de dominare ascunsă*, care explică selectivitatea sistemului nervos central prin apariția unui focar de excitație în creier ce atrage toate celelalte excitații apărute în același timp și datorită acestui fapt le domină și mai mult.

Din punct de vedere neurofiziologic, originea conflictului poate fi explicată prin *particularitățile raporturilor dintre excitație și inhibiție ale sistemului nervos central, prin actele reflexe necondiționate și condiționate în planul activității conștiente, individuale și sociale* [apud 9]. Prin urmare, educația copilului și a adolescentului trebuie să aibă la bază niște acțiuni parentale care ar contribui la formarea unor abilități și deprinderi de conduită adecvate vârstei, genului și mediului sociocultural, care devin reflexe condiționate, stereotipuri morale.

Pentru a elabora o concepție integră asupra acțiunilor educative familiale, trebuie să stabilim o tipologie a conflictelor familiale adolescenți-părinți în intercondiționarea tuturor factorilor biopsihosociali. În baza a trei criterii, selectate din literatura de specialitate, încercăm prezentarea unui tablou al conflictelor care trebuie să fie cunoscut de părinți:

- 1) *conflicte ce apar în baza criteriului psihogenetic* (acestea țin de formarea personalității în funcție de manifestarea stadialităților de evoluție);
- 2) *criteriul somatogenetic* (avem în vedere raportul dintre sănătate și boală, dintre normal și anormal);
- 3) *criteriul situațional* (avem în vedere sursele și menținerea reacțiilor conflictuale ale mediului de existență și activitate, relații).

Cunoașterea și conștientizarea criteriilor nominalizate de către adulți asigură înțelegerea și aplicarea unui ansamblu echilibrat de acțiuni care vor exclude conflictele cu caracter distructiv. **Acțiunile parentale la vârsta adolescenței se cer a fi structurate astfel:**

- de intercomunicare și schimb de opinii, informații/feedback la nivel de comunicare;
- de relaționare și colaborare/feedback la nivel de construire și menținere a relațiilor;
- de susținere morală și stimulare a responsabilității/subtilă, delicată, la necesitate;
- de implementare a unui regim stabil de viață și promovare a valorilor moral-etice și a modelelor comportamentale pozitive/sistematic, prin exemplul propriu și modul de viață al familiei.

Profunzimea și frecvența conflictelor adolescenți-părinți este variată și diferă de la o familie la alta, de la o particularitate a caracterului la alta, dar experimentul pedagogic realizat recent ne-a demonstrat că, dacă adulții/pedagogii, părinții și însăși adolescenții posedă anumite competențe, este posibilă atenuarea acestora și profilaxia lor, iar acțiunile educative familiale devin mult mai eficiente, moment important, evidențiat de 83% de adolescenți.

**Linia strategică pe care am urmat-o ne-a permis să stabilim următoarele:**

- acțiunile educative familiale trebuie să fie flexibile și conștiente din ambele părți (și mama, și tata);
- important este ca părinții să fie conștienți de necesitatea explicării și argumentării acțiunilor sale;
- construirea unor relații familiale axate pe colaborare, parteneriat și complementaritate în scopul preîntâmpinării conflictelor cu caracter distructiv;
- orientarea familiei spre autoeducație și implicarea activă a părinților în procesul de educație și cultivare, organizat de instituțiile de învățământ, reprezintă strategia comportamentală esențială a acesteia, dacă membrii adulți tind spre eficientizarea acțiunilor sale educative, echilibrarea procesului de influențare asupra generației în creștere și armonizarea relațiilor adolescenți-părinți;
- axarea pe respectarea drepturilor copilului și respectarea principiilor educației de gen în elaborarea sau selectarea acțiunilor educative familiale;
- completarea și aprofundarea educației adulților în direcția formării la aceștia a competențelor parentale privind acțiunea educativă familială în situații obișnuite și dificile și inițierea adolescenților în procesul de autoeducație și pregătire pentru o viață axată pe valorile morale.

La baza comunicării și educației familiale stau diverse mecanisme neuropsihice și pedagogice. Mecanismele respective sunt supuse unor legități naturale complicate, legi ale cunoașterii, legi ale comunicării, ale educației și învățării, legi ale comportamentului uman, ale dezvoltării individuale, ale relațiilor interpersonale etc.

Pentru ca acțiunea acestor legi să contribuie la obținerea rezultatelor pozitive în conformitate cu obiectivele educației, trebuie să fie respectate anumite cerințe, reguli care cu timpul sunt sintetizate în exigențe cu caracter generalizat, devenind esențiale pentru diferite laturi ale procesului educațional.

Analizând literatura de specialitate, am desprins un ansamblu de principii de optimizare a intercomunicării familiale *adolescenți-părinți* (Larisa Cuznețov, 1998) pe care le-am aplicat în experimentul formativ, completându-le în conformitate cu particularitățile comunicării cu adolescenții. Primul lucru, cel mai important pe care l-am efectuat în cadrul experimentului formativ, a fost familiarizarea familiei cu aceste principii:

1. Principiul orientării intercomunicării familiale spre formarea personalității adolescentului și a capacității lui de autoeducație;
2. Principiul individualizării intercomunicării și formării conduitei empatice;
3. Principiul asigurării ajutorului în direcția autocunoașterii și conștientizării particularităților fiziologice și psihologice;
4. Principiul formării atitudinii pozitive față de viață;
5. Principiul creării unui mediu familial favorabil pentru un dialog sincer și deschis cu adulții;
6. Principiul sprijinirii pe calitățile pozitive ale personalității și interesul sincer al adulților față de problemele adolescentului;
7. Principiul asigurării continuității, consecvenței, unității cerințelor în procesul intercomunicării familiale;
8. Principiul evitării atitudinilor extreme în intercomunicarea familială.

Fiecare principiu reflectă anumite cerințe și se află într-o interdependență funcțională [2].

Noi am completat principiile date încă cu opt principii de comportare a adultului cu adolescentul în cadrul familiei sau în procesul de învățământ. În cadrul realizării programului psihopedagogic complex de educație și inițiere a părinților într-o comunicare eficientă cu adolescenții am actualizat cunoștințele acestora și i-am antrenat în acțiuni de preîntâmpinare a conflictelor familiale. Principiile au fost elaborate în baza studierii unor repere teoretice [1-4, 8] și practice [5-7, 9]. Acestea sunt:

- principiul comunicării echilibrate și confidentiale;
- principiul individualizării/personificării enunțurilor;
- principiul antrenamentului sistematic și continuu cu privire la luarea deciziilor (de analiză a situațiilor conflictuale);
- principiul tratării obiective a situațiilor din viață;
- principiul accesibilității discuției;
- principiul axării pe responsabilitate și activismul consecvent;
- principiul intercomunicării sincere și deschise;
- principiul axării pe evidențierea rezultatelor pozitive în comunicare și comportament.

Desigur, unele dintre ele repetă unele cerințe esențiale dintre cele citate, dar aceasta am făcut-o intenționat în scopul accentuării însemnătății lor.

Asimilarea și conștientizarea de către părinți și adolescenți a principiilor enumerate sporește eficiența intercomunicării familiale *adolescenți-părinți* ce înlesnește realizarea întregului program.

**Obiectivele și conținutul programului complex de profilaxie și soluționare a conflictelor familiale adolescenți-părinți:**

**Obiective generale:**

- formarea unui sistem de cunoștințe, competențe și deprinderi de comunicare verbală și nonverbală;
- formarea culturii conduitei și a competențelor de comunicare empatică;
- formarea trebuințelor, capacităților și competențelor de autocunoaștere, autoperfecționare și autoeducație;
- formarea atitudinii pozitive față de viață; dezvoltarea și cizelarea sentimentelor; responsabilității, optimismului și demnității;
- formarea și echilibrarea culturii dorințelor, a competențelor de colaborare și a traiului în comun.

**Conținuturi**

<i>Pentru părinți</i>	<i>Pentru adolescenți</i>
- Principalele calități ale personalității: temperament, caracter, aptitudini, voință, emoții etc.	- Personalitatea adolescentului și a individului adult. Autoeducația și responsabilitatea umană. Temperament, caracter, aptitudini, voință, emoții etc.
- Echilibrul psihologic al individului și comunicarea umană. Comunicarea eficientă în variate medii socioculturale. Accentuările de caracter și comunicarea empatică.	- Particularitățile anatomo-fiziologice și psihologice de vârstă și comunicarea cu părinții. Accentuările de caracter și autoeducația.

- Strategii de comunicare eficientă cu semenii și copiii/adolescenții.	- Strategii de depășire a dificultăților de intercomunicare cu adulții și cu semenii.
- Preîntâmpinarea și dirijarea conflictelor familiale.	- Autocunoașterea și autoactualizarea în contextul educației permanente.
- Preîntâmpinarea și dirijarea conflictelor familiale adolescenți–părinți. Ieșirea din conflict.	- Preîntâmpinarea și dirijarea conflictelor în cadrul familiei. Ieșirea din conflict.

**Referințe:**

1. Cuznețov Larisa. Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei. - Chișinău: CEP USM, 2008.
2. Cuznetov Larisa. Intercomunicare familială. Modalități de soluționare a conflictelor adolescenți–părinți. - Chișinău, 1997.
3. Dumitrescu I. Adolescenții, lumea lor spirituală și actualitatea educativă. - Craiova, 1980.
4. Ghebos A. Psihologia însușirilor personalității. - Chișinău, 1986.
5. Golu P., Verza E., Zlate M. Psihologia copilului. - București: EDP, 1992.
6. Mândăcanu V. Etica pedagogică. - Chișinău, 1998.
7. Silvestru A. Vârsta barierelor. - Chișinău, 1984.
8. Wendy Grant. Rezolvarea conflictului. - București, 1998.
9. Карташев С. Конфликтология. - Кишинев, 1997.

*Prezentat la 03.12.2008*